

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BİR TOPLUMSAL DEĞİŞİM ARACI OLARAK EĞİTİMİN MODERNLEŞTİRİLMESİ

Doç. Dr. Celalettin VATANDAŞ*

ÖZET

Eğitim, modernleşme sürecinin önemli unsurlarından birisidir. Eğitim, söz konusu sürecin hem öznesi hem de nesnesi durumundadır. Ancak, özellikle ve daha çok sürecin öznesi olarak işlev görmektedir. Bu nedenle Türk modernleşmesinin mimarları eğitim faaliyetlerinin üzerinde özellikle durmuşlar, bireysel ve toplumsal değişimi eğitim yoluyla şekillendirmeye çalışmışlardır. Bu çalışmada Cumhuriyet döneminin ilk yıllarındaki eğitim politikaları araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Modernleşme, Sosyal Değişme, Eğitim Sisteminde Modernleşme*

ABSTRACT

Education is one of the major factor of modernization process. Education is both subject and object of given process. However, its especially functions as the subject of the process. Therefore, leaders of the Turkish modernization, particularly focused on training activities, have tried to shape individual and social change through education. In this study, education policies in the early years of the Republican era were investigated.

Key Words: *Modernization, Social Change, Modernization of Education System*

---

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

GİRİŞ

Toplumsal değişim politikalarını, *modern olma* idealine göre oluşturan Cumhuriyet kadrolarının, değiştirmeyi düşündükleri alanlarla ilişkilerini tanımlayacak en önemli terim ‘*savaş*’tır. Cephe gerçekleştirilen *sıcak savaşa* karşılık, cephe gerisinde sürdürülen veya sürdürülmesi plânlanan *soğuk savaşlar*¹ da vardır. Ve en önemlisi bu bir anlamda zorunludur; hedeflenen değişimin yöntemi buna dayanmaktadır. Bir başka deyişle; *Topyekun modernleşme*² ideali ve bunun *yukarıdan aşağıya yönelen bir etkiyle gerçekleştirilmesi*³, Cumhuriyet kadrolarının toplumsal değişime ilişkin temel ön kabullerinden birisini teşkil eder. Bunun ise; doğaldır ki, modernleştirici misyonunu üstlenmiş elit ile modernleştirilecek kitleler arasında ve ondan da önemlisi, değiştirilecek alanlar arasında gerilim oluşturması beklenir. Gerçekleşen de bundan başkası değildir. Modernleşme yönündeki değişim misyonunun sahipleri, modernleştirilecek alanlarla olan ilişkilerini tanımlarken, söz konusu ilişkinin gayeye ulaşmaya kadar kesintisiz devam edeceğinin ifadesi olarak *milli misaklar* oluşturur, modernleşme ideali doğrultusundaki *kutsal*⁴ savaşlarını bu *milli misaklarla* destekleyip, güçlendirirler. Cumhuriyetin ilk yıllarında bilhassa üç⁵ Misak-ı Milli ağırlıklı olarak gündemde tutulur: Birincisi Hürriyet, İstiklâl ve Anavatan sınırları için Misak-ı Milli... İkincisi 17 Şubat 1923’de İzmir’de 3225 işçi ve çiftçi delegelerle kurulan İktisat Kongresindeki Misak-ı İktisadî... Üçüncüsü de 29 Ekim 1923’de Cumhuriyet ilân edilince, ilk kabinenin Maarif Vekili Safa Bey zamanında [ilân edilen] Maarif Misakı’dır. Bunlar, aynı zamanda modernleşme sürecinin öncelikle çözüme kavuşturulması gereken değişim/oluşum alanlarını oluştururlar. *Maarif Misakı* dâhilinde düşünülenler ve gerçekleştirilenler ise; bu araştırmanın eksenini teşkil edecektir⁶.

¹ Seçil Akgün, “Tevhid-i Tedrisat”, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, İstanbul, 1983, s. 40

² M. Esat Bozkurt, Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı?, *Medeni Kanununun 15. Yıldönümü İçin*, İÜHF, İstanbul, 1944, s.11; İsmet Giritli, Harf İnkılabı ve Atatürk, *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, C.V, Sayı 13, Kasım 1988, s.67

³ M. Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, C.II, Ankara, 1961, s.11; Afet İnan, *M. Kemal Atatürk’ün Karsbad Hatıraları*, TTK Yay. Ankara, 1983, s.43

⁴ M. Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, C.III, Ankara, 1961, s. 9

⁵ Enver Behnan Şapolyo, “Atatürk ve Maarif Misakı”, *Türk Kültürü Dergisi*, S. 40 Şubat 1966, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara, s.383

⁶ Yüksek Öğrenim konusu başka bir makalemizin konusu olduğundan, eksikliğine rağmen burada Yüksek Öğrenim alanına değinilmemiştir.

Milli Mücadele Yıllarının Eğitim Politikaları

TBMM’nde 2 Mayıs 1920 tarihli kanun gereğince, 3 Mayıs 1920 günü, 11 vekilden teşkil eden bir İcra Vekilleri Heyeti oluşturulur. 11 vekillikten biri olan Maarif Vekâleti’ne Rıza Nur, Umur-u Maarif Vekili olarak seçilir. Maarif Vekâleti 4 Mayıs 1920’de ikişer, üçer kişilik kadrolarla kurulmuş olan bazı dairelerle işe başlar. Bunlar: Program Heyeti, İlk Tedrisat Müdürlüğü, Orta Tedrisat Müdürlüğü, Türk Asari Atıkası Müdürlüğü, Sicil ve İstatistik Müdürlüğü’dür. Bu yıllar, diğer birçok alanda olduğu gibi, eğitim teşkilatında da çift başlılığın etkin olduğu yıllardır. Ankara’daki Maarif Vekâleti’ne karşılık aynı zamanda İstanbul’da da Maarif-i Umumiye Nezareti eğitim alanındaki faaliyetlerine devam etmektedir. Her ikisinin de kontrolü altındaki eğitim kurumları ise; azımsanamayacak kadar çoktur. 1920 yılı esas alındığında, TBMM Hükümetine bağlı illerde 682’si kapalı 3495 ilkokul, 3316 ilkokul öğretmeni, değişik eğitim ve öğretim süreleri olan 37 Sultanî ve İdadî, 4 yıllık 13 Öğretmen Okulu, 5 yıllık 4 Kız Öğretmen Okulu vardır⁷. Bu rakamlar nüfusun ve doğal olarak eğitim kurumlarının en yoğun olduğu İstanbul bölgesini ve Yunan işgali altındaki İzmir bölgesini kapsamamaktadır. Yine, diğer alanlarda olduğu gibi, bu alanda da belirleyici unsur Milli Mücadele’nin sona ermesi olacaktır. Zaferden sonra, İstanbul’da bulunan Maarif Nezareti kapanır, Maarif Vekâleti, Maarif Nezareti’nden boşalan yerleri doldurarak etki alanını genişletir.

Mustafa Kemal, İzmir’in Yunan işgalinden kurtuluşunun hemen ertesinde *İşte memleketi kurtardınız, şimdi ne yapmak istiyorsunuz?* sorusuna verdiği cevapla kurtarılabilecek bir başka alana işaret ederken, aynı zamanda *Misak-ı Milli*’lerden birisini teşkil eden Maarif Misakı’na işaret etmiş olur: *Milli irfanı yükseltmeye çalışmak en büyük emelimdir*⁸. Fakat bu ifadeler, eğitimin modernleştirilmesi işlerine yeni başlanılacağı anlamına gelmiyordu. Eğitimin modernleştirilmesi sürecinin Osmanlı’dan devralınan güçlü bir alt yapısı bulunduğu gibi; aynı zamanda, Milli Mücadele’nin yoğun geçen günlerinde şekillenen Cumhuriyet döneminin arifesine özgü güçlü bir fikir temeli ve belirgin formatı da vardı. İcra Vekilleri Heyeti’nin 3 Mayıs 1920 de TBMM’nde okunan ilk programında dahi, eğitim işleri özellikle ele alınan konu olmuş, bu konudaki ideal ve yöntem ortaya konmuştu. Program’da eğitim konusunda yapılacak çalışmalar şu şekilde açıklanıyordu: *Maarif işlerindeki gayemiz: Çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dinî ve millî bir hale koymak ve onları cidalî hayatta muvaffak kılacak,*

⁷ Bu rakamlar konuya ilişkin kaynaklardan bir kısmına göredir. Diğer bazı kaynaklarda daha farklı rakamlarla karşılaşmak mümkündür. Konuya ilişkin olarak bakınız: M Rauf İnan, 1920’lerde Türk Milli Eğitimi, *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, s.55

⁸ İnan, *M. Kemal Atatürk’ün Karsbad Hatıraları*, s. 255; Şapolyo, “Atatürk ve Maarif Misakı”, s.384

istinatgâhlarını kendi nefislerinde bulduracak kudret-i teşebbüs ve itimad-ı nefis gibi seciyeler ver[mektir]...⁹. 9 Mayıs'ta okunan İcra Vekilleri Heyeti programında ise; eğitimin millileştirilmesinden söz ediliyor ve bu amaçla bir *Hars Dairesi* kurulacağı bildiriliyordu.

Modernleşmeyi işaret eden toplumsal dönüşüm programlarının gereğine uygun olarak uluslaşma süreci hedeflendiğinden, söz konusu dönüşüme eğitimin katkısını gerçekleştirmek için bu *Hars Dairesi* gerekli bulunmuştu. *Millî* olanın öncelendiği ve onun da sınırlarını *Hars*'ın belirlediği bir programın takip edilmesi öngörülmüştü. Çünkü, modernleşme idealinin eğitimle ilgili bu aşamasında, sonraki yıllarda anlaşılan ve uygulamaya aktarılan biçimiyle ele alındığında, laiklikle uyumsuzluk sergileyen unsurlar yok değildi: Rıza Nur, Maarif Vekaleti'nin görevi dâhilinde çocuklara vereceği eğitimin *dinî ve millî* olacağını altını özenle çizmekteydi. Bu görüş/gaye sonraki Umur-u Maarif Vekilleri tarafından da tekrarlanır ve *dinî ve millî* ilkelerinin önemi ısrarla gündeme getirilir. İkinci Umur-u Maarif Vekili olan Hamdullah Suphi ise; Maarif Kongresi'ndeki konuşmasında *terbiye-i milliyeyi dinden hariç tutmanın büyük bir yamılgı olduğunu*¹⁰ ifade edecektir. Hatta Rıza Nur döneminde Meclis'in gündemine giren ve tartışılan konulardan birisi oldukça ilginçtir. Okullardaki bazı öğretmen ve öğrencilerin namaz kılmamaları problem olmuştur. Maarif Vekili Rıza Nur, Meclis'te, bu konuyla ilgilenmemekle eleştirilir ve kendisine yöneltilen eleştirilere karşılık kabahatin okullardaki imamların olduğunu söyler¹¹.

Gelinen aşamada ilkeleri netleştirme açısından, Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Şubat 1922 tarihinde TBMM'ndeki konuşmasında söyledikleri önemlidir: *Hükümetin en feyizli ve en mühim vazifesi maarif işleridir. Bunda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeğe mecburuz ki, o program milletimizin bugünkü halile, içtimâî, hayatî ihtiyacı ile muhitin şartlarile ve asrın icaplarile tamamen mütenasip ve mütevafilek olsun*¹². Dönemin tanıklarından Enver Behnan Şapolyo'nun açıklamasıyla, Cumhuriyet kadrolarının *Maarif Misakı*'nı teşkil eden esaslardan birinci derecede önemlisini *Milliyetçi, Halkçı, İnkılâpçı, Lâik Cumhuriyet vatandaşları yetiştirmek*¹³ oluşturuyordu. Elbette ki bu aşamaya birden gelinmemiştir. Milli Mücadele'nin puslu ortamında bu ilkeler yavaş yavaş belirginleşir ve Cumhuriyet kadrolarının ülkenin tek otoritesi olduğu

⁹ *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973, s.19,20

¹⁰ Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", s. 41

¹¹ *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1946, C.1, s.168

¹² *Tarih-4*, Devlet Kitapları, İstanbul, 1934, s.248

¹³ Şapolyo, "Atatürk ve Maarif Misakı", s.383

dönemde olanca açıklığıyla ortaya çıkar. Maarif Kongreleri ise sürecin önemli basamaklarını oluştururlar.

Eğitimle ilgili olarak Ankara'da gerçekleştirilen ilk resmi genel toplantı, Sakarya Savaşı'nın yaklaştığı günlerde, 16 Temmuz 1921'de çalışmaya başlayan *Maarif Kongresi*'dir. Maarif müdürleri, okul müdürleri, öğretmenler, Vekâlet Daire müdürleri ile Telif ve Terbiye Dairesi üyelerinin katıldığı bu toplantının gündemini, ilkokulların programlarının ıslahı ve öğretim süreleri ile Ortaöğretim kurumlarının programları ve dersleri oluşturur. Mustafa Kemal'in Kongre'nin açılışında yaptığı konuşma, o günün şartlarında eğitimin amacıyla ilgili olarak düşünülen programı göstermesi açısından önemlidir. *[M]illi terbiye programından bahsederken, eski devrin hurafatından ve evsafi fitriyemizle hiç de münasebeti olmıyan yabancı fikirlerden, şarktan ve garptan gelen bilcümle tesirlerden tamamen uzak, seciye-i milliye ve tarihiyemizle mütenasip bir kültür kastediyorum. Çünkü dâvayı millimizin inkişafı tamımı ancak böyle bir kültür ile temin olunabilir. Lâalettayin bir ecnebi kültürü şimdîye kadar takip olunan yabancı kültürlerin muhrup neticelerini tekrar ettirebilir. Kültür Haraset-i fikriye zeminle mütenasiptir. O zemin, milletin seciyesidir*¹⁴. Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1923'teki TBMM'nin açış konuşmasında ise şunları söyleyecektir: *Eğitim ve öğretimde uygulanacak kuralların amacı, bilgiyi insan için fazla bir süs, bir hükmetme aracı veya medenî bir zevk olmaktan çıkarıp, maddî hayatta başarılı olmayı sağlayan pratik ve kullanılabilir bir araç haline getirmektir*¹⁵.

Cumhuriyet kadrolarının lideri olarak Mustafa Kemal'in *Maarif Kongresi*'yle ilgili beklentilerinin yanı sıra, diğer bazı kesimlerin de kendilerince bazı beklentileri söz konusudur. Bunlardan Sivas Maarif Müdürü Osman Nuri Bey, Mustafa Kemal'in Kongre açış konuşmasını takiben sarf ettiği sözler beklentilerden bir diğerini ifade eder: *Anadolu Türklüğünü büyük fikrin manevi bayrağı altında toplamak bizim en büyük emelimizdir*¹⁶. İstanbul Muallimler Cemiyeti ise Kongre'ye gönderdiği bir yazıda şunları ifade etmektedir: *Türk harikalarının mihrak-ı intişarı olan Ankara'mızda toplanarak maarif siyasetinde bir devrin tulûunu tebşir edecek heyetinizi hürmet ve hasretle selâmlarız*¹⁷.

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde dile getirilen görüşler ise; modernleştirici sivil ve asker bürokratların tasarladıkları plânın ileri aşamasını göstermesi açısından önemlidir.

¹⁴ Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler, C.1, s.4

¹⁵ Atatürk'ün Türkiye Büyük Millet Meclisini Açış Konuşmaları, TBMM Yayınları, Ankara, 1987, s.109

¹⁶ Yahya Akyüz, Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri (1848-1940), Ankara, 1978, s.94

¹⁷ Akyüz, Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri, s.94

Çünkü Hâkimiyet-i Milliye'deki sessizce gelişen bu fikirler, Cumhuriyet kadrolarının ileride uygulamaya aktaracakları programların ön hazırlıkları niteliğindedir. Hâkimiyet-i Milliye'deki konuyla ilgili yazılardan birisinin başlığı *Sultanîlere niçin muhtacız?* idi ve sorunun cevabını şöyle veriyordu: *Sultanîlerin ilk ve son maksadı memlekette genç nesilleri içtimalaştırmak ve onları memleket adamı olarak yetiştirmek[tir]. Tabii burada memleket adamı dendiği zaman, [kastedilen mana] memleketin ananeleri, âdetleri ile yüklü muhafazakâr insanlar yetiştirmek değildir. Bilakis memleketin daima değişen varlığına doğru istikametler verebilecek adamlar yaratmaktır*¹⁸. 1921 yılının Maarif Vekili Hamdullah Suphi ise; kendisiyle yapılan bir röportajda tasarlanan eğitim projesinin ipucunu verecektir: *Asrî bir millet labilmek için bugün muhtaç olduğumuz nimetlerden en başta, şüphe yok, maarif vardır*¹⁹.

Sakarya Savaşı'nın ortaya çıkardığı zorluk ve karışıklıklar nedeniyle Kongre, çalışmalarını bitiremeden dağılır. Ancak, *Maarif Misak*'ı unutulmuş değildir. *Cephelerdeki muvaffakiyeti ne zaman cephe gerilerindeki muvaffakiyetlerle itmâm edersek, cephelerde bir senedir kurulan ordunun himmetini ne zaman cephe gerisinde mücehhez bir muallim ordusunun müsmir faaliyeti ile ikmal edersek, o zaman bekamıza ait istihzârâtı tevzîn eylemiş oluruz. Milletleri muzaffer eden iki esaslı unsur, asker ve muallimdir*²⁰ ifadeleriyle tanımlanan Birinci Kongre'nin devamı için zafer sonrasını beklemek gerekecektir. Zafer kazanıldıktan sonra, ilk toplantıda çalışmalarını sona erdiremeyen Maarif Kongresi'nin tekrar toplanmasına karar verilir. Maarif Vekâleti'nin girişimleriyle, ülkenin tanınmış eğitimcilerini Ankara'da toplayarak, eğitim sorunlarını görüşme ve çözüm yolları arama kararına varılır. Kongre tasarlandığı üzere toplanır ve 15 Temmuz ile 15 Ağustos 1923 tarihleri arasında çalışmalarını sürdürür. *Birinci Heyeti İlmiye* ismiyle de Türk Eğitim Tarihi'ndeki yerini alır. Maarif'in programını oluşturmak Kongre'nin öncelikli gündemini teşkil eder²¹. Birinci Heyeti İlmiye çalışmalarının vardığı kararları göstermesi açısından, Kongre çalışmalarının bitimine bir gün kala, 14 Ağustos 1923'de, TBMM'nde okunan İcra Vekilleri Heyeti Programı'nda eğitimle ilgili bölümde şunlar belirtilir: *1- Maarif siyaseti terbiye-i umumiye ve müşterekede vahdet ve terbiye-i meslekiyede ihtisas esaslarına istinad edecektir. 2- Maarifin terbiyevî vazifelerinden birincisi çocukların terbiye ve talimi, ikincisi halkın terbiye ve talimi [altını ben çizdim C.V.], üçüncüsü millî güzidelerin yetiştirilmesi için lâzım gelen vasıtaların ihzar ve teminidir...10- Millî hars teşkilâtına*

¹⁸ *Hakimiyet-i Milliye*, 1 Teşrin-i sâni 1336/1920

¹⁹ *Hakimiyet-i Milliye*, 10 Mart 1337/1921

²⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, 3 Haziran 1337/1921

²¹ Reşat Özalp, Aydoğan Ataünal, "Millî Eğitimde Kongreler ve Şûralar", *Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, s.109

*ehemmiyet-i mahsusa verilecek terbiye ve talimin esası millî harsa ve asrî medeniyete müstenid olacaktır*²².

Tevhid-i Tedrisat'ın Eğitim Sistemine Getirdikleri

Özellikle hukuk alanında belirgin bir şekilde görüldüğü gibi, Tanzimat modernleşmesinin bir gereği olarak eğitimde de, geleneksel ve modern unsurların bir arada olduğu ikili (dualist) yapı vardır. Buna bağlı olarak da Milli Mücadele yıllarında geleneksel eğitim kurumları faaliyetlerini sürdürdükleri gibi, sayıları sınırlı da olsa laik karakterli eğitim kurumları da faaliyetlerini sürdürüyorlardı ve bunlar Cumhuriyet Türkiye'si'ne miras olarak kalmıştır. Cumhuriyet kadroları için geleneksel nitelikli kurumların lağvedilmesi *topyekun* modernleşme idealinin bir gereğiydi ve eğitimdeki düzenleme diğerlerine oranla daha büyük önem arz ediyordu. Zira eğitim tüm devrimlerin temelini teşkil ediyordu²³. Bu nedenle eğitimde geleneksel kurumların ve programların kaldırılması gerektiğine inanılıyor ve bunun uygulamaya aktarılması, iki ayrı kurumu birleştirme biçiminde gerçekleştiriliyordu. Bu değişimin yöntemi ise; Türkiye'nin modernleşme sürecinin temel özelliklerinden birisi niteliğindeki *anidenliğe*²⁴ uygundur.

Mustafa Kemal Paşa, Şubat 1923'teki İzmir gezisi sırasında eğitim konusuna değinir ve ilk defa Tevhid-i Tedrisat konusunu gündeme getirir: *Milletimizin, memleketimizin eğitimi bir olmalıdır. Bütün memleket evladı, kadın-erkek oradan çıkmalıdır*²⁵. Onun bu kısa ifadesi önemlidir, çünkü eğitimle ilgili olarak planlanan projenin en önemli aşamasını teşkil etmektedir ve bu aşamanın başarıyla gerçekleşebilmesi için zemin yoklaması yapmakta, uygun fikri zemini hazırlamaya çalışmaktadır. Bir yıl sonraki İzmir gezisinde ise; konuyu daha yoğun olarak ele alır. Bu gezi sırasında Darülfünun Emmini Rektörü İsmail Hakkı Baltacıoğlu Bey'in eğitimin *millî ve dinî* olması konusundaki görüşünü almak ister. İsmail Hakkı Bey'in konuyla ilgili soruya cevabı şudur: *Din, sosyal bir örgüttür. Gerçekte yaşamaktadır. Fakat devlet onu okullarda öğretmek zorunda değildir. Devlet, terbiyesini laikleştirmelidir*. Bu açıklamayı takiben, Mustafa Kemal'in söz konusu durumda halkın tepkisinin ne olacağını sormasına bağlı olarak da şunları söyler: *Türk milleti laik terbiye esasını çok iyi kabul edecektir. Çünkü dünyanın en müspet kafalı bir milletidir*²⁶. Bunlar, esas

²² Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz, s. 24,25

²³ İnan, M. Kemal Atatürk'ün Karsbad Hatıraları, s. 3

²⁴ İnan, M. Kemal Atatürk'ün Karsbad Hatıraları, s. 43

²⁵ Hakimiyet-i Milliye, 5 Şubat 1923

²⁶ Osman Ergin, Türkiye Maarif Tarihi, 1940, C. V, s.1359

olarak Mustafa Kemal'in duymak istediği sözlerdi. Açıklamalarda yer alan süreci başlatmak için 6 Şubat'ta bazı gazete yazarlarıyla yaptığı toplantıda, gazetecilerin destek ve yardımını ister²⁷. 15 Şubat'ta ise; ordu ileri gelenleriyle yaptığı bir toplantıda, kumandanların ülkenin yararını her zaman gözeteceklerine olan inancını dile getirir²⁸. Böylelikle *ülkenin iki büyük unsurunun ordu ve basının desteğini duymak*²⁹ istediğini ifade etmiş olur ve aynı zamanda da eğitimdeki modernleşme süreci fiilen devreye girer. Zira konuyla ilgili olarak basının açık desteği çabuk gelir: Hakimiyet-i Milliye gazetesi *İhtilalin Mübhem Mantığı* başlıklı yazıda³⁰ devrimi engelleyecek unsurların ayıklanmasının lüzumu dile getirilirken, Hüseyin Cahit Tanin'deki yazısında, devleti, Şer'îye Vekilinin fetvalarıyla yönetmenin imkânsızlığına dikkatleri çekerek, yapılması düşünülenleri *kat'i ve elzem* bulunduğunu açıklar³¹.

Mustafa Kemal, eğitim konusunda gelinen son aşamanın ilk vurucu darbesi olarak TBMM'ndeki 1 Mart günü yaptığı konuşmada eğitimin sadece *milliliğini* gündeme getirir: *Milletin ârayı umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhid-i umdesinin bilâifateian tatbiki lüzumunu müşahade ediyoruz...Bu siyaset her mânasıyle, milli bir mahiyette irae olabilir*³². Konu, 2 mart günü Halk Fırkası grup toplantısında görüşülür. 3 Mart'ta Meclis'e sunulan üç ayrı yasa taslağı hakkında görüş birliğine varılır. Saruhan Mebusu Vasıf Çınar Bey ve 57 arkadaşının imzasıyla TBMM'ne verilen yasa tasarısında şöyle denilmektedir: *Bir devletin irfan ve maarif-i umumiye siyasetinde miletin fikir ve his itibarıyla vahdetini temin etmek için Tevhid-i Tedrisat en doğru, en ilmî, en asrî ve her yerde fevaid ve muhasenatı görülmüş bir umdedir...*³³. Bu arada basının desteği yoğun şekilde devam etmektedir. Hüseyin Cahit, Tevhid-i Tedrisat'la ilgili olan yasa taslağının, sadece eğitimi hedefleyen bir yasa taslağı olmadığını, hedefinin din ve dünya işlerini ayırmak olduğunu ve bunun tek çare olduğunu yazar. O'na göre bu yasa taslağı, ülkenin kurtuluşu için o güne kadar atılmış en ciddi adımlardan birisidir³⁴. Ahmet Emin Yalman ise; yasa taslağına olan desteğini *Türk Milleti artık kâbus içinde yaşayamaz* başlıklı yazısıyla dile getirir³⁵. Destek sürecine mahalli gazeteler de katılır. Konya'da yayınlanan Babalık gazetesi bunun önemli örneklerinden birisi olur. Babalık'ın yazarlarından Mehmet Muhlis, yapılan işin

²⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, 7 Şubat 1924

²⁸ *Tanin*, 17 Şubat 1924

²⁹ Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", s. 43

³⁰ *Hakimiyet-i Milliye*, 24 Şubat 1924

³¹ *Tanin*, 27 Şubat 1924

³² *Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*, C.1, s.18

³³ Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", s.45

³⁴ *Tanin*, 2 Mart 1924

³⁵ *Vatan*, 2 Mart 1924

önemine ve zorunluluğuna dikkat çekerek *Fikri ihtilal arifesinde* başlıklı bir yazıyla desteğini açıklar³⁶.

Bütün bunlar, sıradan/basit bir destek niteliğinde değildir. Zira Tevhid-i Tedrisat'la ilgili kanun taslağı modernleştirici kadro için çok önemlidir. Onlara göre, *yapılacak işlerin en başında, tedrisatı teokratik çemberden tamamen çıkararak laikleştirmek ve millileştirmek geliyordu*. Bu nedenle de kanun taslağını çok önemsiyorlar ve onu *Milli tekâmül tarihinde daima büyük bir mevki tutacak olan [bir] inkılâbın*³⁷ en önemli adımı olarak değerlendiriyorlardı. Taslak, 3 Mart 1924'te kanunlaşarak yürürlüğe girer. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Hilâfet'in kaldırılması ile aynı günde kabul edilir. Bu kanun ile bütün eğitim ve öğretim kurumları Maarif Vekâleti'ne bağlanır ve o tarihe kadar Şeriye ve Evkaf Vekâleti veya özel vakıflar tarafından yönetilen tüm okullar Maarif Vekâleti'ne devredilir. Böylece, birer dinî eğitim kurumu olan medreseler kapatılır ve Türk Eğitim Sistemi laik bir nitelik kazanır. Bu, hem zihniyet ve toplum dönüşümünü hedefleyen modernleşme sürecinin topyekûnluğunun gereği, hem de söz konusu dönüşümün ani ve yukarıdan müdahaleyle gerçekleşmesi ilkelerine uygundur. Zaten, Kanun'un yürürlüğe girişini takiben yaşanan süreç, tüm bunların eğitim sistemi üzerinde açıkça görülen özellikler olur.

Cumhuriyet'in İlk Yıllarındaki Eğitimin Bazı Özellikleri

Cumhuriyeti kuran kadrolar, inşa ettikleri sistemi savunurlarken, yeni sistemin ve toplumsal yapının her yönüyle Osmanlı döneminkinden farklı olduğunu vurgulamaya büyük önem verirler. Dolayısıyla bu özellik pek tabîdir ki eğitim alanındaki düşünce ve uygulamalarda da temel bir argüman olarak karşımıza çıkar. Ne var ki, bu görüşler daha çok bir temenniyi dile getirir. Çünkü gerçekte Türk modernleşmesinin Cumhuriyet dönemindeki uygulamaları Osmanlı döneminden ve bilhassa da Meşrutiyet döneminden kopuk değildir. Bu itibarla eğitim konusundaki düşünce ve uygulamaların tamamıyla Cumhuriyet dönemine özgü orijinal unsurlar olduğunu söylemek zor ise de; Cumhuriyet döneminin getirdiği farklılıkların bulunduğu da açıktır. Bu bölüm dâhilinde ele alacağımız özellikler ise; Cumhuriyet dönemi eğitim sistemini ve uygulamalarını Osmanlı döneminkinden farklı kılanlardan bazıları oluşturmaktadır.

³⁶ *Babalık*, 2 Mart 1924

³⁷ *Tarih-4*, s.250

Din Eğitimi

Milli Mücadele yıllarında eğitim politikasıyla ilgili en önemli tartışma konusu; eğitimin millî mi yoksa dini mi olması gerektiğiyle ilgiliydi. Tevhid-i Tedrisat Kanunu bu tartışmalara son noktayı koyar ve eğitimi laik kılan bir sürecin başlangıcını teşkil eder. Bu kanun için verilen öneri metninde şöyle denilmektedir: *Gülhane Hattı Hümayunu'ndan sonra açılan Tanzimat-ı Hayriye devrinde Saltanat-ı Munderiseyi Osmaniye tevhidi tedrisatına başlamak istemiş ise de buna muvaffak olamamış ve bilakis bu hususta bir ikilik bile vücuda gelmiştir. Bu ikilik vahdet-i terbiye ve tedrisi nokta-i nazarında birçok muzır neticeler tevliid etti. Bir millet efradı ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki tür insan yetiştirir*³⁸. Açıktr ki, bu ifadeler, plânlanan eğitimin *tek tipli* temellerine dikkat çekiyordu. Osmanlı döneminden devralınan ve aynı anda yürürlükte olan dinî ve laik eğitim kurumlarının laik eğitim sisteminin bünyesinde birleştirilmesinin plânlandığını açıkça ve gerekçesiyle birlikte ifade ediyordu.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu laik bir eğitim sistemini öngörüyordu. Ancak, Türkiye'ye özgü şartlar gereği, din eğitimi tamamen iptal edilmiyor, laik bir kurumun faaliyet alanına dâhil ediliyordu. Bu amaçla İstanbul Üniversitesine bağlı olmak üzere bir *İlahiyat Fakültesi* ve din görevlileri yetiştirmek için çeşitli il merkezlerinde ilkokula dayalı ve ortaokullara bağlı sınıflar halinde faaliyet gösteren 4 yıl süreli yaklaşık 30 kadar *İmam ve Hatip Okulu* açılır. Takip eden sürecin kayda değer bazı aşamaları şunlardır: Açılan dini eğitim esaslı okullar 1928 yılında laikliğin bir ilke olarak Anayasa'ya girmesiyle devletten aldıkları maddi destekten mahrum kaldıkları için fiilen kapanırlar. 1931-1932 öğretim yılında ise resmen kapatılırlar. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ise; 1934 yılındaki üniversite reformu sırasında halkın ilgisi kalmadığı gerekçesiyle statüsünde değişikliğe gidilir ve İslâm dinini incelemeye yönelik bir enstitüye dönüştürülür. Bütün bunlar, Türk modernleşmesinin temel özelliklerinden olan *anidenlikten* kopuk, sistemli bir tedriciliğin takip edildiği dikkat çekmektedir. Uygulamalardan anlaşılan odur ki, uzun vadede planlanan, din eğitiminin tamamıyla kaldırılmasına yönelikti. Fakat bu hedefe ulaşmayı sağlayacak uygulamalar *aniden* devreye sokulmaz. Buradaki en önemli çekince İslam'ın toplumsal unsurlarla yoğun ve güçlü ilgisidir. Bu yoğun ve güçlü ilginin birden iptal edilemeyeceği kanaati değişimde tedriciliği zorunlu kılar. Tedriciliğin aşamaları ise; şu şekilde gerçekleşir: İlahiyat Fakültesi ilk mezunlarını 1927-1928 ders yılında verir, fakat bu mezunlar, uzmanlık alanları dâhilinde istihdam edilmezler. 1927-1928 öğretim yılında ortaokullardaki din dersleri kaldırılmıştır; liselerde ise zaten yoktur. Diyanet İşleri Kurumu'nda görev

³⁸ Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", s.45

alanların büyük ekseriyeti ise dini bir eğitime sahip olmayan kişilerdir. Bu kurumda görev almak için dini eğitim alma şartı aranmıyordu. Bütün bunlar İlahiyat fakültelerine olan ilgiyi daha da azaltır, okulun öğrenci mevcudu 1928-29 ders yılında 53 iken, sonraki ders yıllarında sırasıyla 35 ve 22'ye düşer. 1933'de ise öğrenci kalmadığı için okul kapatılır³⁹. İmam Hatip Okullarının kapanmasındaki süreç de büyük oranda aynı şekilde gerçekleşir.

Dinî nitelikli okulların tedrici bir süreç içerisinde kapatılması ile din derslerinin eğitim dışı bırakılması paralel gelişen bir durumdur. 1924 yılı programına göre ilkokulların 3., 4. ve 5. sınıflarında haftada bir saatlik din dersi okutulmaktadır. 1930 yılı programında değişikliğe gidilerek 3. ve 4. sınıflardan din dersi kaldırılır. 5. sınıftaki din dersi ise; velinin isteğine bırakılıp, seçmeli ve haftada yarım saat verilen bir ders haline getirilir. 1931 yılında şehir ve kasaba ilkokullarındaki din dersi tamamen kaldırılmasına karşılık köy okullarında 1939 yılına kadar mevcudiyetini korur. 1924 programına göre ortaokulların 1. ve 2. sınıflarında din dersi okutulmaktadır. Bu dersler 1927 yılına kadar okutulmaya devam eder. Aynı dönem içerisinde liselerde ise; din dersi yoktur. Yine 1924 programına göre 5 yıllık ilköğretmen okullarının 1. ve 2. sınıflarında haftada 2 saat din dersi okutulmaktadır. Bu arada Maarif Vekâleti'nin 1926 tarihli bir tebliğine göre bir ilkokul öğretmeni kâtiplik, vaizlik gibi ek görev alabilecek, hatta sabah ve akşam cami cemaatine namaz kıldırabilecektir. İlkokul öğretmeninin diğer vakit namazlarını kıldırması uygun değildir⁴⁰. 1931 yılında öğretmen okullarından da din dersleri kaldırılır.

Bir ileri aşama ise; dinin anlamında gerçekleştirilen değişiklikle bağlantılı olur. Cumhuriyet Halk Partisi 14 Mayıs 1931'deki 3. kongresinde laiklik ilkesini programına alınca, dinin bir vicdan işi olduğunu ilân eder. Bu, aynı yıl yayınlanan Cumhuriyet Tarihi'ne göre din eğitiminin tamamıyla bireylere ve ailelere bırakılması demektir⁴¹. Sonuçta; 1948 yılına kadar resmi eğitim kurumlarında din dersi okutulmayacaktır. Modernleştirici kadrolar, gerçekleşen bu tedrici değişimi, dinin toplumsal yapıdaki etkisini iptal ve ulusal bir toplum inşası hedefine gidişin basamakları olarak yorumlayacaklardır. Ulus-devlette çoğunluğu teşkil etseler dahi bir din mensuplarına göre düzenleme yapılamayacağı, farklı din mensuplarının da bulunması nedeniyle

³⁹ 1923-1932 İstatistikleri, Başvekalet İstatistik Genel Müdürlüğü, Yayın no: 26, s. 64

⁴⁰ Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişimdeki Etkileri (1848-1940)*, Ankara, 1978, s.279

⁴¹ Jaschke Gotthard, *Yeni Türkiye'de İslâmluk*, trc: Hayrullah Örs, Ankara, 1972, s.82

devletin din eğitimi konusunda tarafsız kalması gerektiği, yorumlara dayanak olan yaygın kanaati oluşturacaktır⁴².

Karma Eğitim

Karma eğitim modernizasyonun bir gereği olarak uygulamaya konulur. Maarif Vekili İsmail Safa Özler 1923 yılında yaptığı bir konuşmada karma eğitimin ilk uygulamalarından bahsettiği gibi, aynı zamanda bunun temel bir politika olduğunun ilk işaretlerini de verir: *Türkiye Cumhuriyeti Maarifi için kız ve erkek ayrılamazdı. Kız ve erkek tahsili iptidai için aynı esasat dahilinde aynı yola gitmeğe mecburdur*⁴³. Onun bu konuşmasının esas kaynağı Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Şubat 1923'te İzmir'de dile getirdiği düşüncelerdir: *Milletimizin, memleketimizin irfan yurtları bir olmalıdır. Bütün memleket evlâdı kadın ve erkek aynı surette oradan çıkmalıdır*⁴⁴.

Şurası önemli ve ilginçtir ki; Türkiye'de modernleşme sürecinin önemli bir gereği olarak görülüp uygulamaya aktarılan karma eğitim, o yıllarda modern dünyada yaygın olmayan bir uygulamaydı. Dolayısıyla Türkiye'deki uygulama modelini aşan bir nitelik arz eder. Hatta bu, geleneksel değerlerin bütün direnmelerine karşılık gerçekleştirilen bir durum olur. Zira o yılların Türkiye'si, Birinci Maarif Kongresi'ne katılanların kadın-erkek aynı salonda toplanmalarına tepki veren bir Türkiye'dir. Kongre'deki bu durum TBMM'nin gündemine gelmiş ve Karesi mebusu Hasan Basri Bey *bu kongre halkın en samimi hissiyatını incitmiş, evliya-yı öğrenci ana babalarını derin derin düşündürmüştür* sözleriyle tepkisini ifade etmiş, O'nun bu sözleri Meclis'te *Doğrudur, doğrudur* diye karşılık bulmuştu⁴⁵. Karahisar-i Sahip mebusu Mehmet Şükrü Bey ise kadın ve erkek öğretmenlerin birlikte katıldıkları bu kongrenin *kadınlığı tahkir*⁴⁶ ettiğinden yakınmaktadır.

Karma eğitim politikasında asıl dönüm noktası 1926 yılında İsviçre Medeni Hukuku'nun kabulüyle yaşanır. 1927 yılında, Maarif Vekâleti'nin Ortaöğretim Dairesince karma eğitimi hedefleyen bir tasarı hazırlanır. Bu tasarı karma eğitimin üç okulda denenmesini öngörmektedir. Maarif Vekili Mustafa Necati, tasarımı uygulamaya aktarır, fakat okul sayısı dönemin ortaokullarının tamamını kapsayacak şekilde

⁴² Örnek olarak bakınız: Akgün, "Tevhid-i Tedrisat", s.47

⁴³ *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*, C.1, s.277

⁴⁴ *Tarih-4*, 1934, 252

⁴⁵ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10 Kasım 1921, C. 14, s. 165

⁴⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, 10 Kasım 1921, C. 14, s. 170

yaygınlaştırılır. O öğretim yılı içinde uygulama dikkatle izlenir. Bir sonraki öğretim yılında ise; bütün liselerde uygulamaya aktarılır.

Yaygın Eğitim

Türkiye’de yaygın eğitim çalışmaları, Milli Mücadele yıllarındaki eğitim çalışmaları kapsamında ele alınan bir konu olarak Türkiye’deki eğitim sisteminin gündemine girer. Dördüncü İcra Vekilleri Heyeti’nin 14 Ağustos 1923 tarihinde TBMM’nde okunan programının Maarif Vekâleti’ne ait bölümünde eğitim ve öğretim üç ayrı konumda ele alınır. Buna göre birincisi çocukların, ikincisi halkın, üçüncüsü ise seçkinlerin eğitim ve öğretimidir. Bu üç ayrı alanla ilgili eğitim ve öğretim programının faaliyete geçirilmesi için gerekli araçların temin edilmesi ve imkânların oluşturulması gerektiğine ve bunun önemine dikkat çekilir. Halkın eğitimiyle ilgili olarak da gece dersleri uygulamasına başlanmasının ve çırak okullarının kurulmasının planlandığı, bu eğitim ve öğretim faaliyetleri için de halk diliyle yazılmış ve halkın ihtiyaçlarına cevap verecek kitaplar yazdırılarak ülkenin her bir yanına dağıtılmasının programa alındığı açıklanır. Ancak, Cumhuriyet’in ilânı gibi önemli bir konunun devreye girmesi nedeniyle olacak, planlanan yaygın eğitime bir süre başlanamaz.

Cumhuriyet’in ilânını takip eden günlerde, öngörülen plânın uygulanmasına ani bir tel emriyle başlatılır. Maarif Vekili İsmail Safa, 25 Kasım 1923 tarihinde 7971/3655 sayılı tel emriyle valilerden maarif görevlileriyle birlikte yaygın eğitim çalışmalarının başlatılmasını ister. Tel emrinde *cehalet ve irfansızlığın acısı altında muzdarip*⁴⁷ olan kitlelerin *aydınlatılması* isteği vardır. 1926 tarih ve 789 sayılı Maarif Teşkilâtına Dair Kanun’da ise; ilköğretim çağını geçirmiş ve hiç öğrenim görmemiş yetişkinleri işe alan kuruluşların, söz konusu şahıslara ilköğretimi verme zorunluluğu getirilir. Böylece, Maarif Vekâleti dışındaki kuruluşlarında yaygın eğitime aktif olarak katkıda bulunmaları istenmiş olur. Aynı yıl içinde *Halk Terbiyesi Şubesi* adıyla İlköğretim Genel Müdürlüğü bünyesinde Talim ve Terbiye Dairesine bağlı ilk yaygın eğitim örgütü kurulur. *Halkı Tenvir Müdüriyet-i Umumiyesi* adıyla bir örgüt kurulması da plânlanırsa da; uygulamaya geçirilemez. Bir müddet sonra Halk Terbiyesi Şubesi de kapanır ve ancak 1952 yılında Yüksek Öğretim Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak yeniden açılır ve bir süre sonra da İlköğretim Genel Müdürlüğü’ne devredilir⁴⁸.

⁴⁷ *Halk Eğitimi Yıllığı 1960-1970*, Ankara, 1973, s.22

⁴⁸ Eşref Kılıç, *Yaygın Eğitim, Cumhuriyet Döneminde Eğitim*, s. 114

Cumhuriyetin ilk yıllarında yaygın eğitim kapsamındaki faaliyetler daha başka örgüt ve kuruluşlarla da devam ettirilmeye çalışılır. İlk olarak 1927 yılında hiç okuyamamış veya istediği öğretim derecesini elde edememiş yetişkinleri yaygın eğitim aracılığıyla yetiştirmesi için Halk *Derslikleri* ve *Halk Konferansları* yönetmeliği çıkarılır. Bu yönetmelikle, bir Cumhuriyet yurttaşının bilmesi gereken temel bilgilerle donatılması, milli ülkü ve kültürün güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, Harf İnkılabı'nı takiben, vatandaşlara yeni Türk alfabesiyle okuma-yazmayı öğretmek için 1928 yılında *Millet Mektepleri* adı altında kurslar açılır. Bu kurslar 1932 yılına kadar etkin biçimde faaliyet yürüterek amaçlarını büyük oranda gerçekleştirirler. 1930 yılından sonra da köylerdeki yetişkinlere okuma-yazma öğretmek için *Halk Okuma Odaları* açılır. Odalar'ın sayısı 1936 yılında 500 ulaşır.

19 Şubat 1932 'de kapatılan Türk Ocakları'nın yerine *Halkevleri* açılır. Halkevleri'nin açılışı münasebetiyle Ankara'da yapılan törende Halkevleri'yle planlanan dayanışmacı (solidarist) yapılaşmanın gerekliliği Mustafa Kemal Atatürk'ün konuşmasında esası teşkil eder. Bu aynı zamanda yaygın eğitimin amacını ifade eder bir açıklamadır: *Millet, şuurlu, birbirini anlayan, birbirini seven, ideale bağlı bir halk kitlesi halinde teşkilatlanmalıdır. En kıvvetli ders vasıtalarına ve yetişkin muallim ordularına malik olmak kâfi değildir. Halkı yetiştirmek, halkı bir kitle haline getirmek için ayrıca bir milli halk mesaisinin tanzimini ihmal etmemelidir*⁴⁹. Halkevleri'nin yönetim ve denetim görevi, dönemin parti devleti anlayışına uygun olarak Cumhuriyet Halk Partisi'nin il idare kurullarına verilir.

Halkevleri'nin faaliyet alanı dokuz bölüme ayrılır: i- Dil-Edebiyat-Tarih, ii-Güzel Sanatlar, iii- Temsil, iv- Spor, v- Sosyal yardım, vi- Halk dershaneleri ve kursları, vii-Kütüphane ve yayın, viii- Köycülük, ix- Müze ve Tarih. Modernleştirici kadro için Halkevleri önemlidir. Bu nedenle de Halkevleri sürekli desteklenir. 1950 yılında birisi Londra'da olmak üzere 478 Halkevi faaliyet halinde olup, bunlardan 300'ünde kitaplık mevcuttur. Yine aynı yıl 4332 *Halkodası*'da faaliyetini sürdürmektedir. Fakat Halkevleri 1951 yılında 5830 sayılı kanunla, malvarlıkları Hazine'ye devredilerek kapatılır. Bunların yanı sıra 1939 yılında Erkek ve Kız Teknik Eğitim okullarına bağlı olarak köylerde erkekler için demircilik, marangozluk, kadınlar için de biçki-dikiş kursları açılır. 1940'tan itibaren de gezici kitaplıklar kurulur. Bütün bunlar, toplumsal değişim programlarıyla hedeflenenlerin, eğitim kurumlarının payına düşen çalışmalarını teşkil eder. Takip edilen süreç oldukça sistemli ve yoğun bir şekilde gerçekleştirilir.

⁴⁹ *Cumhuriyetin 50. Yılında Milli Eğitimimiz*, s.182

Öğretim Programları

Okulların öğretim programlarını belirleyen unsurlar çok çeşitli ve karmaşıktır. Bunlar arasında, zihinsel ve toplumsal değişimlerin ortaya çıkardığı yeni ihtiyaçların ayrıcalıklı bir yeri olduğundan kuşku yoktur. Modernleşme sürecini ani bir değişimle gerçekleştiren ve bunu *inkılâp* yöntemiyle mümkün kılan toplumlarda ise, öğretim programlarının modernleştirici elitin idealini teşkil eden hedeflere uygun olarak oluşturulması beklenir. Bunların yanı sıra ikinci derecede kalan başka unsurların da öğretim programlarını etkilediği bilinen bir konudur; ülkenin ekonomik şartları, eğitim elemanlarının sayısı ve durumu vs gibi.

Türkiye’de öğretim programları üzerinde ilk kapsamlı düzenlemeye 1924 yılında gidilir. *İkinci Heyet-i İlmiye*’nin görüş ve tavsiyeleri dikkate alınarak yapılan bu düzenleme de öncelikle dikkat edilen ve gerçekleştirilen değişiklik İmparatorluk Türkiyesi’nin öğretim programlarının izlerini taşıyan görüş ve düşüncelerin ders kitaplarından tamamıyla çıkarılması biçiminde gerçekleşir. Bunların yerini Cumhuriyet kadrolarının düşüncelerine uygun konular alır. Ayrıca, uygulamaya ağırlık veren bir öğretim politikasının gereği olarak hukuk, iktisat ve fen tarihi gibi dersler kaldırılarak, günlük hayatta işe yaracak bilgi ve beceri kazandırmaya yönelik ev idaresi, laboratuvar, atölye ve kız öğrenciler için çocuk bakımı gibi dersler konulur. Programlar üzerindeki düzenleme ve değişikliklere sonraki yıllarda da devam edilir. 1929-1930 ders yılında Arapça ve Farsça dersleri kaldırılarak batı dillerinin öğretimini hedefleyen derslere başlanır. O zamana kadar ders saati sayıları oldukça azaltılmış olan Din dersleri de 1930-1931 ders yılından itibaren programdan tamamen çıkarılır. Şimdi bu süreci biraz daha ayrıntılı takip edecek olursak: Cumhuriyet kurulduğu zaman eğitim sisteminin teşkilat yapısında ilk basamağı anaokulları oluşturuyordu. 1913 tarihli *Tedrisat-ı İbtidaiyye Kanunu*’yla başlayan ve 1915 tarihli *Ana Mektepleri Nizamnâmesi* ile yeniden düzenlenen anaokulları ve anasınıfları 1923’te faaliyetlerine devam etmekteydiler. Bu yılda 38 ilde 80 anaokulunda 5880 öğrenci eğitiliyordu. 1915 yılında anaokulları ve anasınıflarına öğretmen yetiştirmek için İstanbul’da *Ana Öğretmen Okulu*’da açılmıştı. Eğitim süresi bir yıl olan bu okul 1919 yılında kapanır. Osmanlı döneminde anaokullarının eğitim felsefesinde, bu çağ çocuklarına din duygusunu vermek amaçlamasına karşılık, Cumhuriyet döneminde hayata hazırlamak ve hayata ilişkin pratik bilgiler vermek ve yeni devletin ideallerine katmak öncelenir. 1919 yılında kapanan Ana Öğretmen Okulu 1927-28 öğretim yılında Ankara’da tekrar açılır fakat bir süre sonra işlevsiz kalır. Harf İnkılâbı nedeniyle çalışmaların ilköğretime kaydırılmasını takiben anaokulları kapatılır.

Kuşkusuz, eğitimin Cumhuriyetin ilk yılları için birinci ve en önemli basamağını ilkokullar oluşturuyordu. Osmanlı'dan devralınan ilkokul programlarında ilk önemli düzenleme 1926 yılında gerçekleştirilir. *Toplu öğretim sistemi* esas alınarak yapılan bu düzenlemede amaçlar ayrıntılı ve sistemli olarak gösterilir. Hedefin en kısa ifadesi şudur: *Genç nesli muhitine faal bir halde intibak ettirmek suretile iyi vatandaşlar yetiştirmek*⁵⁰. Bunu programlı şekilde gerçekleştirmek için dört öğretmen Viyana'ya gönderilir. Üç yıl Viyana'da kalan bu dört öğretmen Türkiye'ye döndükleri zaman tecrübelerini uygulamaya aktaracaklardır. Söz konusu öğretmenlerin de rehberliğinde ilköğretimde gerekli düzenlemeler yapılır. 1929 tarihli *İlk Mektepler Tâlimnamesi* 1926'dakini tamamlayıcı nitelikte olur ve hedefler daha ayrıntılı bir şekilde yeniden belirlenir. Bugün dahi ilköğretimlerde sabahları okunan ant, Reşit Galip tarafından yazılarak o yıldan itibaren bir gelenek halinde okunmaya başlanır ve bu antla bilhassa ilköğretimle hedeflenen yeni neslin özelliklerine vurguda bulunulur: *Türküim, doğruyum çalışkanım. Yasam: Küçüklerimi korumak, büyüklerimi saymak, yurdumu, milletimi özümnden çok sevmektir. Ülküm: Yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun.*

Cumhuriyetin ilk yıllarında ortaöğretim bir bütün olarak düşünölmekteydi. Atatürk'ün 1 Mart 1922'de TBMM'nin birinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada ortaöğretimin amacı şöyle ifade edilir: *Orta tahsilin gayesi, memleketin muhtaç olduğu muhtelif hizmet ve sanat erbabını yetiştirmek ve tahsil-i âliye namzet hazırlamaktır. Orta tahsil dahi terbiye ve tahsil usulünün amelî ve tatbiki olması esasına riayet şarttır*⁵¹. 1924 yılı programında ortaokul ve lise, ortaöğretimi oluşturan iki ayrı birim olarak düşünölmür. Ortaokulun hedefi, liseye öğrenci hazırlamak olarak belirlenir. 1927 yılında yayınlanan Lise ve Orta Mektep Talimatnâmesi'nde hedefler ayırım gözetilmeksizin bir bütün olarak ifade olunur. İlk defa 1931 yılındaki düzenlemelerde önemli değişikliklere gidilir. Önemli değişikliklerden birisi Ortaokul'un amacı üzerinde gerçekleştirilir. Önceki dönemden farklı olarak ortaokuldaki öğretimin amacı olarak hayata hazırlama ilkesi ikinci bir hedef olarak benimsenir. Buna göre; liseye devam etmeyen öğrenci, hayata atılmaya hazır bilgilerle donanmış olacaktır. Hatta hayata hazırlama hedefi liseye hazırlama hedefinden daha öncelikli olarak önem verilen bir konu olur.

1931 yılı düzenlemelerinde dersler üzerinde de önemli değişikliklere gidilir. Önceki dönemde ortaokulda okutulan Fizik ve Kimya dersleri yerine Fen Bilgisi dersi,

⁵⁰ *İlk Mektepler Programı*, Maarif Vekâleti Yayınları, Ankara, 1926

⁵¹ M. Kemal Atatürk, *Söylev ve Demeçler*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1945, C.1, s.6

liselerde okutulmakta olan Hayvanat, Nebatat ve Hıfzıssıhha derslerinin yerine de Biyoloji dersi konulur. Derslerin içerikleri de isimlerinin yanı sıra değişikliğe uğrar. Yeni düzenlemeyle bu derslerle hedeflenen gaye, öğrencinin çevresindeki fiziki olayları tanınmasını ve onları değerlendirmesini sağlamanın yanı sıra, bu bilgilerden pratik olarak nasıl yararlanabileceğini öğretmektir. Temel gaye öğrenciyi çeşitli alanlarda derinlemesine bilgilendirmek değil, hayata, sosyal ve fiziki çevreye hazırlamaktır. Bu, özellikle 1931-1932 ders yılı programında iyice belirginleşen bir gaye olur. Fakat bu gayeler doğrultusundaki uygulamalar kısa sürer. Bilhassa öğretmen kadrosunun yeni programa hazır olmaması, programın uygulanmasında ciddi aksaklıklara neden olur. Çözüm için 1935 yılında ekseriyetini üniversitelerdeki Alman öğretim üyelerinin teşkil ettiği program değiştirme komisyonu teşkil edilir. Bu komisyonun hazırladığı program ise 1937-1938 öğretim yılında uygulamaya konulur. Bu programla fen bilgisi ve biyoloji dersleri kaldırılarak yerlerine eskiden olduğu gibi fizik, kimya, hayvanat ve nebatat dersleri konulur. Öğrenciyi hayatın pratiklerine hazırlama ilkesinden de vazgeçilerek, ilgili alanlarda derinlemesine bilgilendirme en önemli ilke olarak kabul edilir. Bu, aynı zamanda Ortaokul'un öğrenciyi hayata hazırlama ilkesinden de dönüşür. Artık ortaokulların görevi liseye öğrenci hazırlamak olacaktır. Lise ise belirli bir kültür seviyesine yetişmiş aydın insan yetiştiren *ocak* olarak değerlendirilir. Dönemin Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'in Maarif Şurası'nın açış konuşmasındaki ifadeleri bunun en yetkili ağızdan dile getirilmiş biçimi olarak karşımıza çıkar: *Lise meselesine gelince; müspet ilim zihniyetinin, milli kültürün ve milli kültür tekevvünü içinde hümanizm ruhunun hal ve istikbalini bu müessesese tayin edecektir*⁵². Fakat on yıl sonraki Dördüncü Maarif Şurasında lisenin fonksiyonunda önemli bir değişiklik gerçekleştiğini, dönemin Maarif Vekili Tahsin Banguoğlu'nun Maarif Şurası'ndaki konuşmasından anlıyoruz: *Liselerin hedefi nedir? Lise de ortaokul gibi % 70'i hayata atılacak, % 30'u yüksek tahsile devam edecek talebe yetiştiren bir müessesese midir? Lise bu değildir. Lise, hiç değilse nazari olarak mezunlarının tamamını yüksek tahsile gönderecek bir müessesedir*⁵³.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayinin yok denecek düzeyde olması mesleki ve teknik eğitimin de sınırlı kalmasına yol açar. Mesleki ve teknik eğitim daha çok orta dereceli okullar seviyesinde olan ve teknisyen kadrosunun yetiştirilmesini amaçlayan okullar olmuştur. 1927 yılında çıkarılan bir yasa ile il idaresinin sorumluluğunda olan mesleki ve teknik eğitim okulları Maarif Vekâleti'ne bağlanır. Maarif Vekâleti'nin bünyesinde kurulan Mesleki ve Teknik Genel Müdürlüğü ile bu okullara yönelik

⁵² *Birinci Milli Eğitim Şurası*, 1991, s.12

⁵³ *Dördüncü Milli Eğitim Şurası*, 1991, s. 18.19

çalışmalar yürütülür. Yeni okullar açılır. 1927-37 yılları arasında Erkek Sanat Okullarının sayısı 9'dan 11'e, Kız Sanat Okullarının sayısı ise 2'den 13'e çıkarılır.

Yüksek Öğretim

Cumhuriyet kurulduktan kısa bir süre sonra, 1924 yılında 493 sayılı yasa ile *Darülfünun-u Osmanî* ismini taşıyan üniversite *İstanbul Darülfünunu* adını alır. Üniversiteler eğitimin önemli bir parçası olarak görülür. Ancak mevcut üniversite sistemine yönelik tavır ilk veya orta öğretime takınılan tavrıdan oldukça farklıdır. Ondaki daha başka fonksiyonlar beklenir. Üniversitenin, gerçekleşen modernleşme sürecinde diğer bütün eğitim kurumlarından daha aktif olması istenir. Bazı zamanlar küçük müdahalelerle üniversitenin toplumsal değişim sürecinde aktif rol alması sağlanmaya çalışılır. 1930'lu yıllar ise, üniversiteye yönelik ilk ve ciddi müdahalenin gerçekleştiği yıllar olur. Bu yıllara kadar Cumhuriyet kadrolarının üniversiteye yönelik genel hoşnutsuzlukları aratarak devam eder. Zira üniversiteler, bir türlü istenilen biçim ve oranda Cumhuriyetin sözcülüğünü yapmamaktadır. Hâlbuki Maarif Bakanlığı'na bağlı ilk ve orta dereceli okullar öyle değildir. Buralarda Cumhuriyet istenilen biçimde ve yoğunlukta temsil edilmektedir. Cumhuriyet kadrolarının istediği gençlik yetiştirilmeye çalışılmakta, genç zihinler Türk modernleşmenin gerektirdiği fikirlerle donatılmaktadır.

Üniversitelere yönelik somut ve esas eleştiri, öğretim programlarının, *devrimin hızını izleyemediği* yönünde olur. Maarif Bakanlığı'na göre, *devrimin gerisinde kalmış olması* üniversiteye skolâstik bir karakter vermektedir. Gazeteler ise; Üniversiteye yönelik eleştirilerin aktif sözcülüğünü yürütmekte ve üniversitelerin özerklik taleplerini sert şekilde eleştirmektedir. Birkaç örnek verecek olursak; Kazım Nami Duru *Ne İstiklâli* başlığını taşıyan bir yazısında: *İstiklâl, istiklâl! artık senelerdir Darülfünunlular ağzından düşmeyen bu kelime, hezelî bir mahiyet aldı!... Bu istiklâl iddiası üç sebeple çürüktür: 1 İstiklâl ilmindir, 2 Darülfünun devlet bütçesinden sarf ediyor, 3 Devletçilik prensibine uymuyor...*⁵⁴ demektedir. Kazım Nami'ye göre Üniversite'yi, ilmî gerekçelerle serbest bırakmak mümkün değildir. Çünkü böylesi bir durumda *ilmi spekülasyon yapıyoruz diye hükümetin prensiplerini yıkıcı fikirler de neşredilebilir...*⁵⁵.

⁵⁴ Kazım Nami, *Ne İstiklâli*, *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1932

⁵⁵ Kazım Nami, *Ne İstiklâli*, *Cumhuriyet*, 28 Ağustos 1932

Kadro ekibi ise; Türkiye'ye özgü modernleşme ideolojisini oluşturma gayretleri dâhilinde, üniversite probleminde değinmeden edemez. Üniversitenin, açıklanmış olan *Resmî Tarih Tezini* kabullenmeye yanaşmaması veya ağır davranması eleştirilen noktalardan birisini teşkil eder. Burhan Asaf'a göre üniversite çok geri kalmıştır. Siyasî otoritenin görüşlerine yetişememektedir⁵⁶. Hâlbuki Üniversitenin bir misyonu vardır ve onu üstlenmekten kaçınmaktadır: *Bizim Darülfünun'un bizce bir tek vazifesi vardır: Türk ilmini kurmak! Türk ilmi dediğimiz zaman, ilmin beynelmilel mahiyetini reddetmiyoruz. Yalnız, beynelmilel olduğu şüphesiz bulunan ilmin her memlekette olduğu gibi Türk milletini tarih içinde mevcudiyeti zaviyesinden bakınca, hem mazi, hem hal, hem de istikbal namına mutlaka hususi çehre arz etmesi lüzumunda ısrar ediyoruz*⁵⁷. İsmail Hüsrev Tökin, üniversitelerin eksikliğine değinerek, eleştirilerin sebeplerini ve olması gereken yönünü açıklar: *Bugün Darülfünun pencere ve kapıları inkılâp davalarını gençliğe benimsetecek, milli kurtuluş inkılâbının cihan içindeki orijinalitesini tebarüz ettirecek ve heyecan havasına sımsıkı kapalıdır... İnkılâbın dışında ve inkılâba bitaraf kalan cemiyet müesseseleri ve fertler, ancak menfi müesseseler ve menfi fertlerdir. İnkılâpta bitaraflık tasavvur edilemez. Her münevver cephelerden birinde yer almaya mecburdur. Bitaraf unsur, bitaraf müessese bilerek veya bilmeyerek reaksiyonu irticai desteklemiş olur. Hele bu müessese bir darülfünun olursa...*⁵⁸.

Şevket Süreyya, Darülfünun'un devrim ideolojisini işleyemediğini, hatta karşı-devrimci düşünceleri savunduğunu, toplum çıkarlarına aykırı bir tutum izlediğini öne sürecektir⁵⁹. *Devletçilik* ilkesi üzerinde yoğunlaşmış ve modernleşme ideolojinin bu boyutunu oluşturmakla yoğun şekilde meşgul olan Vedat Nedim Tör ise; devrimin bir zorunluluğu olan Devletçiliği, Üniversite'nin gözden düşürmeye çalıştığını, bunun gerçekte bir suç sayılması gerektiğini ifade eder⁶⁰. Vedat Nedim bir başka yazısında ise, devletçiliğe karşı çıkan bir öğretim üyesi için *Kırk Yıllık Yani, Olur mu Kani?* dediği gibi, *Liberal mektebin bir*

⁵⁶ Burhan Asaf, Geri Kalan Darülfünun, *Kadro*, Ağustos 1932. C.1, S. 8.

⁵⁷ Burhan Asaf, *Darülfünun Meselesi, Hakimiyeti Milliye*, 2 Temmuz 1932

⁵⁸ İsmail Hüsrev, Milli Kurtuluş Devletçiliği, *Kadro*, S. 18, Haziran 1933, s.25

⁵⁹ Şevket Süreyya, Darülfünun, İnkılâp Hassasiyeti ve Cavit Bey İktisatçılığı, *Kadro*, C.2, S. 14, Subat 1933, s.5-11

⁶⁰ Vedat Nedim, Devletin Yapıcılık ve İdarecilik Kudretine İnanmak Gerekir, *Kadro* c.2, sayı 15, Mayıs 1933 s. 15

*sadık misyonerinin de su katılmamış, integral bir devletçi olmasına imkân var mıdır?*⁶¹ sorusunu ortaya atar.

Bütün bu eleştirilere ve özellikle de Üniversite'nin *geri olduğuna* yönelik eleştirilere, Üniversite içinden gelebilen karşılık ise; şöyle olacaktır: *İstanbul Darülfünunu inkılâbın arkasında kaldıysa bunun başlıca sebebi ekser hocaların gençlik ve teşekkül çağlarında felsefi kültür namına isbatı vacip, tefsir ve fıkıh kırıntularından başka bir şey görmemeleri ve kendi ihtisasları haricindeki hayati meselelere felsefi bir kültürle ünsiyet etmemiş olmalarıdır*⁶². Bu, esasında üniversiteyi savunmaktan ziyade üniversite reformunun gerekliliğini vurgulayan görüşün dile getirilmesidir. Bu haliyle de üniversitelerde hâlâ geleneksel unsurların etkili olduğunu ifade eden bir cevap olmaktan öteye geçmez.

Sonuçta reform kararına varılır. Bu amacı gerçekleştirmenin ilk basamağı olarak İsviçreli Profesör Albert Malche, Üniversite'nin durumu ile ilgili bir rapor hazırlaması için Türkiye'ye davet edilir. Malche, raporunda üniversitelerin problemlerini dile getirir. Malche, problem olarak daha çok yöntem, eğitim ve öğretim gibi konularda Üniversite'nin istenilen düzeyde olmadığını açıklar. Bir başka deyişle, Malche'nin raporundaki gerekçeler siyasal veya ideolojik değil, genelde teknik konuları kapsamaktadır. Üniversite Reformu Dr. Reşit Galip'in 19 Eylül 1932'de Milli Eğitim Bakanlığına getirilmesinden sonra gerçekleştirilir. *Üniversite Reformu ile Türk devriminin ilkelerini savunacak ve siyasal iktidarın desteği olacak bir üniversite oluşturmak*⁶³ amacı güdülmektedir. Reformla birlikte Üniversite'nin 155 öğretim üyesinden 96'sı kadro dışı bırakılır. Yeni üniversitenin öğretim üyelerinin şu üç gruptan oluşturulması planlanır: 1 Eski Üniversite'den kadroya alınan hocalar, 2 Avrupa üniversitelerinde öğrenimlerini veya ihtisaslarını başarıyla tamamladıktan sonra geriye dönen Türkler, 3 yabancı profesörler⁶⁴. Artık, basın yayın organlarında Üniversiteyle ilgili yazılan yazılar, yeni üniversitenin özelliklerini açıklamaya ve övmeye yöneliktir. Gerçekleştirilen reformun zorunluluğu ve reformdan sonra oluşturulan yapının özellikleri ayrıntılı şekilde dile getirilir. Burhan Asaf'ın yazısı buna örnektir. O, Reform öncesi üniversitenin modernleşme faaliyetlerindeki pasifliğinden yakınarak, bu kuruma yapılan müdahalenin yerinde olduğunu vurgular ve devamla şu ifadelere yer verir: *Bugün Rusya, İtalya ve*

⁶¹ Vedat Nedim, Türk Devletçiliği İktibas Devletçiliği Değildir, *Kadro*, C. 2, S.17 Mayıs 1933, s.16

⁶² Mustafa Sekip, Kadro'ya Açık Mektup, *Yeni Türk Mecmuası*, No: 1, Tesrinievvel 1932, s.74

⁶³ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi 1930-1945*, Altın Kitaplar, 1993, s.72-75

⁶⁴ Horst Widmann, *Atatürk Üniversitesi Reformu*, çev: Aykut Kazangil, Serpil Bozkurt, İstanbul, 1981, s. 39

Almanya'da darülfünunların liberal devirdeki istiklalleri kalmadığı gibi ilimdeki hareket noktalarını da liberal görüşler teşkil etmiyor. Her üç rejimin de müdahalesini icap ettiren esas, hayatın akışına uygun olan ilmi ve bu akışı muvaffak kılacak olan ilmi faaliyetleri temsil edecek bir darülfünun istiyoruz, etrafındadır... Bu inkılâbın her sahaya şamil prensipleri olmak lazım geldiği gibi, her sahaya ait ilmi ihtiyaçları olsa gerektir. İşte, hem bu prensipleri izaha hem de bu ihtiyaçları en seri ve en mükemmel bir surette tatmin etmek yeni İstanbul Üniversitesi'nin esas vazifesidir. Bu müessese, inkılâp bakımından, hem insanları hem de yapabilenleri yetiştirecektir⁶⁵. M. Nermi ise; Gazi Türkiye'sinde İnkılâp ve Üniversite başlığını taşıyan bir yazısında, yeni üniversitenin devrim ilkelerini yaymak için kurulmakta olduğunu, bilimin artık bir lüks olmaktan kurtularak devlete hizmet edeceğini açıklar⁶⁶. Nusret Kemal Köymen de Üniversite reformunun ülkede girişilmiş bulunan uygarlık savaşının bir parçası olduğunu belirtmektedir⁶⁷. Mehmet Saffet, bu reformu bir devrim olarak nitelendirdikten sonra, bunun tarih ve dil devriminden sonra üçüncü sırayı teşkil ettiğini, amacının bir kadro değişikliğinin değil; fakat bir zihniyetin değişmesinin sağlanması olduğunu açıklar⁶⁸. Aynı yazar bir başka yazısında da üniversitenin Türk Devrimi'ne uygun bir yapıda olması gerektiğini vurgular⁶⁹.

Reformla gerçekleşmesi plânlananların pratiğe yansması için yeni üniversiteler kurulur. Bunların içerisinde en önemlisi Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'dir. 1935'te kurulan Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nin açılışı Millet Meclisi'nde, o zamanın Maarif Bakanı Saffet Arıkan'ın sözleriyle duyurulur: *Atatürk'ün yüksek dehasından doğan ve kendi kutlu eliyle yaratılan tarih ve dil hareketi; bunlara bağlı olan arkeoloji ve coğrafya bilgileri için Ankara'da bir fakülte açılacaktır⁷⁰*. Gerçekten de Fakültenin adı, modernleşme sürecinin bir parçası olan yeni bir ulus inşa çalışmalarının gereği olarak gündeme gelen Türk Tarih Tezi'nin ana unsurlarını bir araya getiriyor ve bunlarla ilgili olarak aşağıda belirtilen amaçları içeriyordu: 1. Dil: Sümer, Akad, Sankrit, Çin ve Hitit dillerinin yani Türkçe'ye akraba olarak görülen dillerin karşılaştırmalı incelemesi; 2. Tarih: Orta Asya'dan gelen Türklerin tarihi zamanları da aşan uzun varlığını ve diğer uygarlıklara olan katkılarını kanıtlaması; 3. Coğrafya: Uygarlıkların beşiği

⁶⁵ Burhan Asaf, Üniversitenin Manâsı, *Kadro*, S. 20, Ağustos 1933, s.27.28

⁶⁶ M. Nermi, *Gazi Türkiye'sinde İnkılâp ve Üniversite*, Cumhuriyet, 11 Temmuz 1933

⁶⁷ Nusret Kemal, İstanbul Üniversitesi ve Bir Terbiye Esası, *Ülkü*, C. II, Birincikanun 1933, s.381

⁶⁸ Mehmet Saffet, Üniversite İnkılâbı, *Ülkü*, C.II, sayı 7, Ağustos 1933, s.8

⁶⁹ Mehmet Saffet, Kültür İnkılabımız, *Ülkü*, c.I, sayı 5, Haziran 1933, s.353

⁷⁰ Afet İnan, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinin Kuruluşu Hazırlıkları Üzerine, *Tarih Araştırmaları*, C.I, 1957

olarak görülen ve Türklerin derin izlerini taşıdığı öne sürülen Anadolu toprakları üzerinde çalışmalar yapılması ve bunların belgelenmesi.

Sonuç

Cumhuriyeti kuran kadrolar için, imparatorluk tecrübesinin içinden gelen topluma ulusal bir kimlik kazandırmak ve *çağdaş muasır* da hedeflenen bir dönüşümü gerçekleştirmek bütün çalışmaların temelini teşkil ediyordu. *Yeni bir insan ve yeni bir toplum* hedeflenenin özetiydi ve bu dönüşümde eğitim sistemine de önemli işlevler düşüyordu. Bu itibarla, 1934 yılında *Resmî Tarih Tezi* doğrultusunda yazılan ve resmi görüşü dile getiren *Tarih'e göre Cumhuriyet kadrolarının maarif ve terbiyede güttüğü gayenin ana esasları* şunlardır: 1-*Milliyetçi, halkçı, inkılâpçı, lâik cümhuriyet vatandaşları yetiştirmek* Bunun gerçekleşmesi için de plânlananlar şunlardır: 2- İlk tahsili *fiilen umumileştirmek*, dağda yalnız yaşayan küçük çobana kadar bütün vatandaşlara okuyup yazma öğretmek; 3- Yeni nesilleri bütün tahsil derecelerinde umumiyetle amelî ve bilhassa *iktisadî hayatta amel ve muvaffak* kılacak bilgilerle teçhiz etmek, 4- Cemiyet hayatında, dünya ve ahiret cezaları korkusundan doğan ahlâk yerine *hürriyet ve nizam* ın tel'inine istinat eden hakikî ahlâk ve fazileti hâkim kılmak, 5-Bu dört ana esasa dayanan cümhuriyet maarif ve terbiyesinin umumi hedefi: *Türk milletini medeniyet safında en ileri götürmek ve yeni nesilleri Türk olmak haysiyetinin istilzam ettiği bu gayeye en kısa zamanda varmayı mümkün kılacak aşk, irade ve kudretle yetiştirmek*⁷¹.

⁷¹ *Tarih-4*, s. 265,266